

PAB inschalingsverslag : Handvaten en richtlijnen bij het onderdeel 'zelfredzaamheid'

Met opmerkingen [KC1]: Er zit verschil in wat we onder gedrag waar het om gaat en scoringsrichtlijnen steken. Is dat ok? Op zich zijn alle rubrieken wel duidelijk

Deel 1: versie 0-2 jaar

I. Leren en ontwikkelen van vaardigheden

- I.1 Hoe verloopt de ontwikkeling van vaardigheden?
 - De vaardigheden waar het om gaat zijn:
 - Dingen in de mond nemen, aanraken of proeven
 - Leren d.m.v. acties en spelen
 - Eén enkele taak uitvoeren na instructie of voorbeeld (verbaal/ non-verbaal).
 - Bijvoorbeeld: een blokje in een doos doen, rammelaar vasthouden en ermee schudden, voorwerpen naar de mond brengen om te verkennen, blokken stapelen, met een lepel eten.
 - Scoringsmogelijkheden:
 - Vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (belangrijk) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden verloopt leeftijdsadequaat, er is geen bovengebruikelijke ondersteuning nodig voor het ontwikkelen van vaardigheden (bv hulpmiddelen of therapie).
 - Probleem: er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding).
 - Ernstig probleem: er is intensieve ondersteuning nodig op meerdere domeinen in de ontwikkeling, vaak vanuit meerdere disciplines om het ontwikkelen van vaardigheden te stimuleren of het afnemen van vaardigheden te vermijden (bijvoorbeeld: nood aan schoolvervangende dagopvang).
 - Volledig probleem: het kind toont geen ontwikkeling van vaardigheden (van geen enkele vaardigheid), de ontwikkeling stagneert volledig of gaat achteruit.
- I.2 Hoe verloopt de dagelijkse opvang van het kind (vb. in crèche of bij onthaalmoeder)?
 - Waar het om gaat is dat het kind in de dagelijkse opvang vaardigheden kan ontwikkelen (het uitgangspunt is dat de dagelijkse opvang aangepast

is aan de problematiek/noden van het kind, dat heeft in dit onderdeel geen invloed op de ernst van de scores).

- Het gaat hier (enkel) om deelname aan de dagelijkse opvang en niet om de sociale integratie (zie volgende item 1.3).
- Scoringsmogelijkheden:
 - Vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (belangrijk) probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het kind ontwikkelt zijn/haar vaardigheden bij een dagelijkse opvang die aangepast is aan zijn/haar noden, evolueert daar zoals verwacht, volgt de dagindeling.
 - Probleem: Het kind kan naar de dagopvang gaan, maar het verloopt moeilijk (er is extra ondersteuning nodig om de evolutie te bewaken, de dagindeling moet aangepast worden).
 - Ernstig probleem: De opvang van het kind overschrijdt de draagkracht van de dagopvang en/of de mogelijkheden van het kind. Voltijds naar de dagopvang gaan is niet haalbaar.
 - Volledig probleem: Het is niet meer mogelijk om het kind zijn vaardigheden te laten ontwikkelen in een dagelijkse opvang wegens kind-afhankelijke problemen zoals medische problemen, gedragsproblemen,
- 1.3 Hoe verloopt de sociale integratie van het kind?
 - Waar het om gaat is of het kind de beginselen van sociale integratie (of binding met anderen) toont zoals (oog-)contact nemen/tonen, reageren op (geluid, naam, gezichtsuitdrukkingen...). Ook gaat het om het kunnen deelnemen aan het sociale leven, bijvoorbeeld opvang in reguliere kinderopvang, of andere vormen van deelnemen aan vrijetijdsbesteding / sociale activiteiten met het gezin (zoals kunnen meegaan naar het familiefeest).
 - Scoringsmogelijkheden:
 - Vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (belangrijk) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Leeftijdsadequate sociale ontwikkeling. Geen problemen met deelname aan sociale interactie.
 - Probleem: Er is een mogelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: het kind maakt weinig of geen oogcontact met anderen; beperkte reactie op zijn/haar naam; reageert niet altijd wanneer het bij de naam wordt genoemd; heeft moeite met het delen van aandacht of vermijdt net fysiek contact (bijvoorbeeld niet willen knuffelen of niet op de schoot willen

zitten). Het kind kan mits beperkte aanpassingen nog deelnemen aan reguliere kinderopvang of deelnemen aan sociale activiteiten met het gezin.

- Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: geen interesse in sociale interactie; beperkt reageren of net extreem reageren op sociale prikkels; het kind toont ernstig en hoogfrequent agressief gedrag naar anderen; het kind toont onvermogen om getroost te worden in een sociale interactie. Het kind kan slechts met intensieve aanpassingen deelnemen aan (aangepaste) kinderopvang of sociale activiteiten met het gezin.
- Volledig probleem: Er is geen sociale integratie mogelijk (bijvoorbeeld geen enkele reactie op anderen, geen binding met anderen).

II. Communicatie

- Waar het om gaat is zowel het geven als het ontvangen van (verbale en non-verbale) communicatie (inclusief begrip ervan).
- Scoringsmogelijkheden:
 - Vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem' en 'een ernstig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequaat communicatieve ontwikkeling, bijvoorbeeld: brabbelen/reageren op stemmen (het kind brabbelt, lacht en kijkt naar de persoon die met hem/haar praat); het kind kan eenvoudige woordjes gebruiken (zoals 'mama', 'papa' of 'bal'), het kind gebruikt gebaren of woorden om zijn behoeften/noden kenbaar te maken (zoals wijzen naar een object), het kind kan reageren op eenvoudige verzoeken (zoals 'kom maar' of 'geef maar').
 - Probleem: Mogelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling, bijvoorbeeld: weinig of niet brabbelen; geen reactie op de naam; heeft moeite met het uitvoeren van eenvoudige opdrachten of het aangeven van zijn behoeften/noden; er is een beperkte woordenschat in vergelijking met leeftijdsgenootjes; het kind herhaalt (stereotiep) dezelfde woorden of zinnen steeds, maar komt daarnaast ook nog tot adequate communicatie.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling, bijvoorbeeld: geen pogingen tot communicatie met anderen, of geen pogingen om de behoeften/noden te communiceren; het kind herhaalt

hoogfrequent (stereotiep) dezelfde woorden of zinnen steeds opnieuw zonder boodschap en communicatieve waarde.

- Volledig probleem: Er is geen enkele communicatie mogelijk (bijvoorbeeld geen enkele reactie op anderen of aangeven van behoeften/noden).

III. Mobiliteit en verplaatsing

- Waar het om gaat is of het kind de beginselen van mobiliteit en verplaatsing toont zoals zitten, liggen, opstaan/optrekken, rechte lichaamshouding, stappen, verplaatsen (rollen, kruipen). Onderliggende oorzaken kunnen bijvoorbeeld zijn problemen op vlak van spierspanning, coördinatieproblemen, beperkte bewegingsmogelijkheden van de ledematen,
- Scoringsmogelijkheden:
 - Vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem', en 'een volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de mobiliteit en verplaatsing.
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de ontwikkeling van mobiliteit/verplaatsing, er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding), die leidt tot enige positieve evolutie waardoor de ontwikkelingskloof niet groter wordt.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de ontwikkeling van mobiliteit/verplaatsing, er is intensieve ondersteuning nodig in de ontwikkeling van mobiliteit en verplaatsing, vaak vanuit meerdere disciplines, de evolutie is echter beperkt en de ontwikkelingskloof kan eerder groter worden. Het kind vertoont weinig intentionele bewegingen in armen en benen.
 - Volledig probleem: het kind toont geen ontwikkeling van mobiliteit/verplaatsing, de ontwikkeling ervan stagneert volledig en de ontwikkelingskloof wordt groter. Het kind vertoont geen intentionele bewegingen in armen en benen.

IV. Voedsel nuttigen

- Waar het om gaat is het opnemen van voedsel en het ontwikkelen van (zelfstandig) eten. Afhankelijk van de leeftijd/problematiek kan het gaan om selectief eten, voedselweigering (uit angst, ...), slikstoornissen, kauwproblemen, zuigreflexen, problemen met gewichtscntrole,

- Scoringsmogelijkheden:
 - Vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem', 'en een volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van het nuttigen van voedsel.
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de ontwikkeling van het nuttigen van voedsel. Enige ondersteuning of aanpassing van de voeding of omgeving is nodig. Bijvoorbeeld bij voedselweigering door afkeer van de textuur: de situatie vereist aanpassingen, zoals het geleidelijk introduceren van nieuwe texturen, het aanbieden van een veilige en rustige eetomgeving, en mogelijk advies van een diëtist of logopedist.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de ontwikkeling van het nuttigen van voedsel, er is intensieve ondersteuning nodig. Bijvoorbeeld eten in combinatie met sondevoeding; eten van gemixt voedsel in zeer kleine hoeveelheden omwille van ernstig verslikingsgevaar.
 - Volledig probleem: bijvoorbeeld volledige sondevoeding of totale parentale voeding (= infuus in de bloedbaan), zonder perspectief op evolutie naar orale voeding.

Versie 2: Zelfredzaamheid bij kinderen van 3 tot en met 6 jaar

I. Leren, opleiding en sociale integratie

- I.1. Leren en ontwikkelen van vaardigheden: betrokkenheid, basisvaardigheden.
 - De vaardigheden waar het om gaat zijn:
 - Kleuters leren om eenvoudige problemen op te lossen door te experimenteren en logisch na te denken. Ze kunnen bijvoorbeeld puzzels oplossen, blokken bouwen en eenvoudige instructies volgen.
 - Kleuters ontwikkelen hun creativiteit door te tekenen, schilderen, kleien en fantasieverhalen te spelen.
 - Kleuters leren objecten te groeperen op basis van kleur, vorm, grootte of andere kenmerken. Dit legt de basis voor logisch denken en wiskundig begrip.
 - Betrokkenheid: Ze leren door te luisteren naar verhalen, liedjes en gesprekken van volwassenen en andere kinderen. Ze observeren ook de wereld om hen heen en nemen informatie op.

- Scoringsmogelijkheden: Vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (belangrijk) probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden verloopt leeftijdsadequaat, er is geen bovengebruikelijke ondersteuning nodig voor het verwerven van kennis en ontwikkelen van vaardigheden (bv hulpmiddelen of therapie).
 - Probleem: Er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding).
 - Ernstig probleem: Er is intensieve ondersteuning nodig op meerdere domeinen in de ontwikkeling, vaak vanuit meerdere disciplines om het ontwikkelen van vaardigheden te stimuleren of het afnemen van vaardigheden te vermijden (bijvoorbeeld: nood aan schoolvervangende/schoolaanvullende dagopvang).
 - Volledig probleem: Het kind toont geen ontwikkeling van vaardigheden (van geen enkele vaardigheid), de ontwikkeling stagneert volledig of gaat achteruit.
- I.2. Opleiding: het volgen van onderwijs, evolutie, integratie op school, volgen van lessen
 - Waar het om gaat is dat het kind ook in een schoolse context vaardigheden kan ontwikkelen. Het gaat hier (enkel) om deelname aan onderwijs (integratie in de school op zich) en niet om sociale integratie op school (zie volgende item I.3).
 - Scoringsmogelijkheden: Vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (belangrijk) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het kind volgt onderwijs, evolueert in het schoolse traject zoals verwacht, volgt de dagindeling / de dagelijkse routine.
 - Probleem: Het kind kan onderwijs volgen, maar het verloopt moeilijk (er is extra ondersteuning nodig om de evolutie te bewaken, de dagindeling moet aangepast worden). Nood aan aangepast onderwijs (buitengewoon, inclusief traject, ziekenhuisschool of niet-vrijwillig thuisonderwijs) geeft indicaties van minstens 'een probleem'.
 - Ernstig probleem: De onderwijsbehoeften van het kind overschrijden de draagkracht van de school en/of de mogelijkheden van het kind. Voltijds naar school gaan is niet haalbaar.

- Volledig probleem: Het is niet meer mogelijk om het kind zijn vaardigheden te laten ontwikkelen in een schoolse context wegens kind-afhankelijke problemen zoals medische problemen, gedragsproblemen,
 - Opgelet: dit item moet ook leeftijdsafhankelijk worden bekeken. Een 3-jarige die nog niet voltijds naar school kan vormt minder een probleem dan een 6-jarige die dit niet kan.
- I.3. Sociale integratie: interpersoonlijke relaties, sociale integratie, vrije tijd
 - Gedrag waar het om gaat: vrije tijd, vriendschappen, sociale interactie, sociale situaties
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (belangrijk) probleem'.
 - Scoringsrichtlijn:
 - Geen probleem: Leeftijdsadequate sociale ontwikkeling. Geen problemen met deelname aan sociale interactie.
 - Probleem: Er is een mogelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: het kind maakt weinig of geen oogcontact met anderen; beperkte reactie op zijn/haar naam; reageert niet altijd wanneer het bij de naam wordt genoemd; heeft moeite met het delen van aandacht of vermijdt net fysiek contact (bijvoorbeeld niet willen knuffelen of niet op de schoot willen zitten). Het kind kan mits beperkte aanpassingen bijvoorbeeld nog deelnemen aan reguliere buitenschoolse opvang, hobby's of deelnemen aan sociale activiteiten met het gezin.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: geen interesse in sociale interactie; beperkt reageren of net extreem reageren op sociale prikkels; het kind toont ernstig en hoogfrequent agressief gedrag naar anderen; het kind toont onvermogen om getroost te worden in een sociale interactie. Het kind kan slechts met intensieve aanpassingen deelnemen aan (aangepast) buitenschoolse opvang, hobby's of sociale activiteiten met het gezin.
 - Volledig probleem: Er is geen sociale integratie mogelijk (bijvoorbeeld geen enkele reactie op anderen, geen binding met anderen).

II. Communicatie

- Waar het om gaat is zowel het geven als het ontvangen van (verbale en non-verbale) communicatie (inclusief begrip ervan).
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.

- Scoringsrichtlijn:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequaat communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: het kind kan duidelijk en vloeiend praten, zinnen maken en zijn gedachten goed onder woorden brengen, het kind begrijpt eenvoudige instructies, vragen en verhalen, het kind luistert aandachtig naar anderen en stelt vragen, het kind gebruikt gebaren, gezichtsuitdrukkingen en lichaamstaal op een effectieve manier. Bijvoorbeeld: het kind maakt verstaanbare kleine zinnen in de moedertaal, gebruikt meevouden, onderscheidt kleuren. Het kind begrijpt 'waar', 'wat', 'wie', 'koud', 'moe', 'honger'; kent 3 kleuren, duidt ellebogen en knieën aan.
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: het kind gebruikt minder woorden dan leeftijdsgenoten, heeft moeite met het vinden van de juiste woorden, spreekt onduidelijk of slist, het kind heeft moeite met het begrijpen van complexe opdrachten of vragen, het kind heeft moeite met het starten en onthouden van gesprekken met anderen. Het kind heeft bijvoorbeeld een spraak- en/of taalachterstand van verschillende maanden (noodzaak tot logopedie).
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: het kind gebruikt bijna geen gesproken taal of maakt gebruik van zeer eenvoudige uitingen, het kind begrijpt weinig van wat er tegen hem gezegd wordt, zelfs in eenvoudige zinnen, het kind heeft moeite met het gebruik van taal in sociale situaties (bijvoorbeeld het nemen van beurt in een gesprek, het aanpassen van de taal aan de situatie, het kind geraakt gefrustreerd in sociale situaties omdat het zijn behoeften niet duidelijk kan maken).
 - Volledig probleem: Er is geen enkele communicatie mogelijk. Bijvoorbeeld: geen enkele reactie op anderen of aangeven van behoeften/noden.

III. Mobiliteit en verplaatsing

- III.1 gaan zonder hulp
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem
 - Probleem: meer dan 10 meter stappen is moeilijk

- Ernstig probleem: zeer moeilijk (enkele meters)
 - Volledig probleem: onmogelijk om te stappen zonder hulp
 - Opgelet: gezien de leeftijd valt verkeersveiligheid hier niet onder, het gaat enkel om 'gaan zonder hulp'.
- III.2 trappen, obstakels, kruipen, voortbewegen op handen en knieën
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: trappen, obstakels, kruipen, voortbewegen op handen en knieën vormen geen probleem.
 - Probleem: trappen, obstakels, kruipen, voortbewegen op handen en knieën verloopt moeilijk (traag of met veel inspanning, met verbale instructies).
 - Ernstig probleem: trappen, obstakels, kruipen, voortbewegen op handen en knieën verlopen zeer moeilijk (traag en met veel inspanning, met fysieke ondersteuning).
 - Volledig probleem: onmogelijkheid tot het nemen van trappen, obstakels, kruipen, het kunnen voortbewegen op handen en knieën.
 - Opgelet: veiligheidsaspecten moeten ook in rekening worden gebracht, is bijvoorbeeld het nemen van de trap veilig?
- III.3 Gebruik van hulpmiddelen of steun (bij verplaatsing minder dan 10meter)
 - Opgelet: het gaat hier om hulpmiddelen i.k.v. verplaatsing.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', een 'ernstig probleem', en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: geen gebruik van hulpmiddelen of hulpmiddelen die zelfstandig gebruikt kunnen worden.
 - Probleem: hulpmiddelen noodzakelijk (bijvoorbeeld: orthese, kruk of stok, rolstoel buiten / buggy buiten) en kan zelfstandig gebruikt worden mits minimale ondersteuning (aandoen, aangeven, in rolstoel gezet worden, ...).
 - Ernstig probleem: hulpmiddel(en) noodzakelijk en kan niet zelfstandig gebruikt worden. Er is nog een eigen bijdrage i.f.v. gebruik van het hulpmiddel.
 - Volledig probleem: rolstoel / buggy voor alle verplaatsingen met volledige hulp van derden (overname).
- III.4 fijne manipulatie en handigheid

- Het gaat hier om de ontwikkeling van de kleine spieren in de handen en vingers, waardoor ze nauwkeurige en gecontroleerde bewegingen kunnen maken. Het gaat ook om het vermogen om de handen en individuele vingers te bewegen en te gebruiken voor taken.
Bijvoorbeeld: het oppakken van kleine voorwerpen, het draaien van pagina's in een boek, het openen/sluiten van ritsen/knopen, inkleuren van een tekening, knippen met schaar. Het gaat ook om het vermogen om voorwerpen vast te houden en te manipuleren met de juiste hoeveelheid kracht, bijvoorbeeld: kneden van klei, vasthouden van potlood, bouwen met kleine blokken.
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem', en een 'volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de fijne motoriek
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de ontwikkeling van de fijne motoriek. Er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie van de fijne motoriek (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding). Een kind kan bijvoorbeeld moeite hebben met het vasthouden van een potlood of krijt, het aantrekken van sokken/schoenen, ...
 - Ernstig probleem: Er is duidelijke vertraging in de ontwikkeling van de fijne motoriek. Er is intensieve ondersteuning nodig in de ontwikkeling van de fijne motoriek en ondanks veel ondersteuning is de evolutie beperkt of zeer moeizaam. Bijvoorbeeld: het kind kan voorwerpen niet goed vasthouden, heeft veel moeite met het oppakken van kleine voorwerpen, of met het richten van de hand naar een object.
 - Volledig probleem: Er is geen functioneel gebruik van de handen voor doelgerichte taken.
- III.5 spel en sportactiviteiten
 - Het gaat hier om een breed scala aan bewegingen en interacties, gericht op plezier, ontwikkeling en het ontdekken van de wereld. Bijvoorbeeld: fantasi spel, spelen in de speeltuin, gezelschapspelletjes, samenspelen, tikspelletjes, balspelletjes, ...
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen tot ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de mogelijkheden om aan spel en sportactiviteiten te doen.

- **Probleem:** Er zijn moeilijkheden waardoor het kind verhinderd is in sommige spel en sportactiviteiten. De ontwikkeling van spel en sportactiviteiten verloopt niet leeftijdsadequaat. Bijvoorbeeld: er is enige ondersteuning nodig (bijvoorbeeld aangepaste instructies) of een aangepast aanbod (bijvoorbeeld G-sport).
- **Ernstig probleem:** Er zijn ernstige moeilijkheden waardoor het kind sterk verhinderd is in spel en sportactiviteiten. Bijvoorbeeld, ondanks aangepast aanbod (zoals G-sport, aangepaste dagopvang) blijft het moeilijk lopen en is er intensieve ondersteuning nodig.
- **Volledig probleem:** Het is onmogelijk om aan enige vorm van spel én sportactiviteiten te doen.

IV. Zelfverzorging

- IV.1 zich wassen en kleden
 - **Scoringsmogelijkheden:** vaststellen tussen ‘geen probleem’, ‘(ernstig) probleem’ en een ‘volledig probleem’.
 - **Scoringsrichtlijnen:**
 - **Geen probleem:** Het kind kan op een leeftijdsadequate manier bijdragen tot het zich wassen en kleden (altijd met toezicht en vaak met ondersteuning) en laat zich ondersteunen. Bijvoorbeeld: gemakkelijke kledingstukken aan- en uittrekken, gezicht en de handen zelfstandig wassen, tanden zelfstandig poetsen.
 - **Probleem:** Er is vertraging in het zelf kunnen bijdragen aan het wassen en kleden en/of laat zich slechts moeilijk ondersteunen. Bijvoorbeeld: heeft veel moeite met het aan- en uitkleden, zelfs met hulp. Weigert vaak om zich te laten wassen of tanden te poetsen.
 - **Ernstig probleem:** Het kind kan zelf weinig bijdrage tonen in het wassen en kleden, maar laat zich wel nog ondersteunen. Of het kind vertoont extreem verzet tegen wassen, tandenpoetsen, aankleden. Het kan mogelijk zijn dat er meerdere personen ondersteuning moeten bieden.
 - **Volledig probleem:** Het kind toont geen enkele bijdrage in het wassen en kleden.
- IV.2 voedsel nuttigen
 - Waar het om gaat is het opnemen van voedsel en het ontwikkelen van (zelfstandig) eten (bijvoorbeeld: eten prikken, oplepelen, drinken uit een open beker, nieuw voedsel proberen). Afhankelijk van de leeftijd/problematiek kan het gaan om selectief eten, voedselweigering

(uit angst, ...), slikstoornissen, kauwproblemen, problemen met gewichtscontrole,

- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'probleem', 'ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van het nuttigen van voedsel.
 - Probleem: Er is een mogelijk probleem op vlak van het nuttigen van voedsel. Enige ondersteuning of aanpassing van de voeding of omgeving is aangewezen. Bijvoorbeeld: heeft moeite met het gebruik van een lepel, knoeit veel en heeft hulp nodig bij het eten, weigert vaak om nieuw voedsel te proberen.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijk probleem bij het nuttigen van voedsel (die ook de groei en ontwikkeling van het kind beïnvloedt), er is intensieve ondersteuning of een doorgedreven aangepaste voeding of omgeving noodzakelijk. Bijvoorbeeld: eten in combinatie met sondevoeding; eten van gemixt voedsel in zeer kleine hoeveelheden omwille van ernstig verslikingsgevaar; niet zelfstandig kunnen eten én volledige hulp nodig hebben; vertoont extreme angst of weerstand tegen bepaalde texturen of smaken.
 - Volledig probleem: Bijvoorbeeld: volledige sondevoeding of totale parentale voeding (= infuus in de bloedbaan), zonder perspectief op evolutie naar (deels) zelfstandig voedsel te kunnen nuttigen.
- IV.3 toiletgang
 - Waar het om gaat is de ontwikkeling van de zindelijkheid, inclusief reinigen. Het gaat niet de vaardigheid van kleding hanteren, de transfer naar toilet,
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'probleem', 'ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de zindelijkheid.
 - Probleem: Bijvoorbeeld: heeft verminderd bewustzijn van de lichaamssignalen, heeft uitzonderlijk ongelukjes overdag, maar er is wel sprake van nachtelijke incontinentie, heeft nog hulp nodig bij het reinigen na het toilet, of is selectief in waar hij/zij naar het toilet wil gaan,
 - Ernstig probleem: Bijvoorbeeld: heeft verminderde controle over blaas en darmen, of het kind is deels incontinent (dag en nacht) en draagt luiers of heeft dagelijks lavement nodig, De problemen

met de toiletgang beïnvloeden het sociale leven of het zelfvertrouwen. Zindelijkheidstraining wordt nog geprobeerd.

- Volledig probleem: Heeft geen enkele controle over blaas en darmen, het kind heeft bijvoorbeeld stoma verzorging, sondering, Zindelijkheidstraining is niet aan de orde, het kind kan geen gebruik maken van het toilet.

Versie 3: Zelfredzaamheid bij kinderen van 7 tot en met 11 jaar

I. Leren, opleiding en sociale integratie

- I.1 Leren: het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden
 - Het gaat om het aanleren van processen en taken in het dagdagelijkse leven. Voorbeelden van vaardigheden: lezen, schrijven, rekenen, problemen oplossen, computervaardigheden, creatieve vaardigheden, wereldkennis, ADL (persoonlijke hygiëne, huishoudelijke taken, veiligheid).
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' en een '(ernstig of volledig) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden verloopt leeftijdsadequaat, er is geen bovengebruikelijke ondersteuning nodig voor het verwerven van kennis en ontwikkelen van vaardigheden (bv hulpmiddelen of therapie)
 - Probleem: Er is specifieke bovengebruikelijke ondersteuning nodig i.f.v. het verwerven van kennis en ontwikkelingsstimulatie (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding).
 - Ernstig probleem: Er is intensieve bovengebruikelijke ondersteuning nodig op meerdere domeinen in de ontwikkeling, vaak vanuit meerdere disciplines om het ontwikkelen van vaardigheden te stimuleren of het afnemen van vaardigheden te vermijden (bijvoorbeeld: nood aan schoolvervangende /schoolaanvullende dagopvang)
 - Volledig probleem: Het kind toont geen verwerving van kennis en ontwikkeling van vaardigheden (van geen enkele vaardigheid), de ontwikkeling stagneert volledig of gaat achteruit.
- I.2 Opleiding: het volgen van onderwijs, evolutie, integratie op school, volgen van lessen

- Waar het om gaat is dat het kind ook in een schoolse context vaardigheden kan ontwikkelen. Het gaat hier (enkel) om deelname aan onderwijs en niet om sociale integratie op school (zie volgende item I.3).
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' en een 'ernstig of volledig' probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het kind ontwikkelt zijn/haar vaardigheden in een schoolcontext die aangepast is aan zijn/haar noden, evolueert daar zoals verwacht, volgt de dagindeling / de dagelijkse routine.
 - Probleem: Het kind kan onderwijs volgen, maar het verloopt moeilijk (er is extra ondersteuning nodig om de evolutie te bewaken, de dagindeling moet aangepast worden). Nood aan aangepast onderwijs (buitengewoon, inclusief traject, ziekenhuisschool of niet-vrijwillig thuisonderwijs) geeft indicaties van minstens 'een probleem'.
 - Ernstig probleem: De onderwijsbehoeften van het kind overschrijden de draagkracht van de school en/of de mogelijkheden van het kind. Voltijds naar school gaan is niet haalbaar.
 - Volledig probleem: Het is niet meer mogelijk om het kind zijn vaardigheden te laten ontwikkelen in een schoolse context wegens kind-afhankelijke problemen zoals medische problemen, gedragsproblemen,
- I.3 Sociale integratie: interpersoonlijke relaties, sociale integratie, vrije tijdsbesteding
 - Gedrag waar het om gaat: aansluiting vinden bij anderen, participatie aan groepsactiviteiten, empathisch zijn, communicatie (conflicten oplossen, luisteren naar anderen, mening uiten).
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' versus een (belangrijk of volledig) probleem
 - Scoringsrichtlijn:
 - Geen probleem: Leeftijdsadequate sociale ontwikkeling. Geen problemen met deelname aan sociale interactie.
 - Probleem: Er is een mogelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: het kind toont weinig interactie met anderen en/of slaagt er niet in om op een leeftijdsadequate manier in interactie te gaan met anderen (bijvoorbeeld niet willen of

kunnen samenspelen). Het kind kan mits beperkte aanpassingen bijvoorbeeld nog deelnemen aan reguliere buitenschoolse opvang, hobby's of deelnemen aan sociale activiteiten met het gezin.

- Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: geen interesse in sociale interactie; beperkt reageren of net extreem reageren op sociale prikkels; het kind toont ernstig en hoogfrequent agressief gedrag naar anderen; het kind toont onvermogen om getroost te worden in een sociale interactie. Het kind kan slechts met intensieve aanpassingen deelnemen aan (aangepast) buitenschoolse opvang, hobby's of sociale activiteiten met het gezin.
- Volledig probleem: Er is geen sociale integratie mogelijk (bijvoorbeeld geen enkele reactie op anderen, geen binding met anderen).

II. Communicatie

- Waar het om gaat is zowel het geven als het ontvangen van (verbale en non-verbale) communicatie (inclusief het begrip ervan). Het gaat dus om ruimer dan enkel een spraakachterstand, het gaat bijvoorbeeld ook om de intentie van communicatie.
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', een 'ernstig probleem', en een 'volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen
 - Geen probleem: er is een leeftijdsadequate communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: Het kind kan gemakkelijk over allerlei onderwerpen praten, zowel thuis als op school. Het kind spreekt duidelijk en wordt goed begrepen door anderen. Het kind kan aandachtig luisteren naar anderen en vragen stellen om dingen beter te begrijpen. Het kind kan lezen, schrijven en spellen op een niveau dat past bij zijn leeftijd.
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: Het kind kent minder woorden dan leeftijdsgenoten en heeft moeite met het vinden van de juiste woorden. Het kind kan moeilijk een verhaal vertellen met een begin, midden en eind. Het kind heeft moeite met het begrijpen van lange of ingewikkelde zinnen. Het kind vindt het soms moeilijk om deel te nemen aan gesprekken, vooral in groepen. Het kind blijft moeite hebben met lezen en schrijven ondanks extra ondersteuning.

- Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: het kind spreekt onduidelijk waardoor anderen moeite hebben om hem te begrijpen. Het kind heeft moeite met het lezen en schrijven ondanks extra ondersteuning. Het kind gebruikt weinig woorden en heeft moeite met het uiten van zijn gedachten en gevoelens. Het kind kan geen korte zinnen lezen of schrijven ondanks extra ondersteuning. Het kind zet taal niet-communicatief in, er is zeer beperkte wederzijdse communicatie, maar behoeften/noden kunnen wel nog gecommuniceerd worden (bijvoorbeeld via gebaren, aanwijzen van iets wat ze nodig hebben, wenen).
- Volledig probleem: Er is geen enkele communicatie mogelijk. Bijvoorbeeld: er is geen enkele reactie op anderen of aangeven van behoeften/noden.

III. Mobiliteit en verplaatsing

- III.1 gaan zonder hulp
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem.
 - Probleem: Meer dan 10meter stappen is moeilijk.
 - Ernstig probleem: Zeer moeilijk (enkele meters).
 - Volledig probleem: Onmogelijk om te stappen zonder hulp.
- III.2 trappen, roltrappen, obstakels
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Trappen en obstakels vormen geen probleem of slechts geringe moeite.
 - Probleem: Trappen en obstakels verlopen moeilijk (traag of met veel inspanning, met verbale instructies).
 - Ernstig probleem: Trappen en obstakels verlopen zeer moeilijk (traag en met veel inspanning, met fysieke ondersteuning).
 - Volledig probleem: Onmogelijkheid tot het nemen van trappen en obstakels.
 - Opgelet: veiligheidsaspecten moeten ook in rekening worden gebracht, is bijvoorbeeld het nemen van de trap veilig?
- III.3 hulpmiddelen en/ of steun

- Opgelet: het gaat hier om hulpmiddelen i.k.v. verplaatsing en/of een persoon die de mobiliteit begeleidt.
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', een 'ernstig probleem', en een 'volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Geen gebruik van hulpmiddelen of steun; of hulpmiddelen die zelfstandig gebruikt kunnen worden
 - Probleem: Hulpmiddelen en/of steun noodzakelijk (bijvoorbeeld: orthese, kruk of stok, rolstoel buiten / buggy buiten, fysiek recht helpen, steunname). Indien gebruik van hulpmiddelen dan kan dit zelfstandig gebruikt worden mits minimale ondersteuning (aandoen, aangeven, in rolstoel gezet worden, ...).
 - Ernstig probleem: Hulpmiddelen noodzakelijk en kan niet zelfstandig gebruikt worden. Er is nog een eigen bijdrage i.f.v. gebruik van het hulpmiddel.
 - Volledig probleem: Rolstoel / buggy voor alle verplaatsingen met volledige hulp van derden (overname).
- III.4 openbaar vervoer
 - Het gaat hier om het gebruik van het openbaar vervoer, dit is nog steeds met begeleiding gezien de leeftijd. Het gaat niet om vervoer dat georganiseerd wordt vanuit de school.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem', en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequaat gebruik van het openbaar vervoer mogelijk (met gebruikelijke ondersteuning).
 - Probleem: Het gebruik van het openbaar vervoer verloopt moeilijker. Er is enige ondersteuning nodig (fysieke hulp of begeleidde inoefening). Bijvoorbeeld: er is onvoldoende impulscontrole om te wachten op het openbaar vervoer, het openbaar vervoer te nemen, Er is fysieke hulp nodig om op het voertuig te geraken.
 - Ernstig probleem: Het gebruik van het openbaar vervoer verloopt zeer moeilijk. Er is altijd intensieve ondersteuning nodig (externe fysieke hulp). Openbaar vervoer is enkel mogelijk indien er aanpassingen aan het openbaar vervoer en tijdens het traject zijn.
 - Volledig probleem: Het openbaar vervoer kan niet gebruikt worden (zelfs niet met bovengebruikelijke fysieke ondersteuning of aanpassingen van het openbaar vervoer).
- III.5 fiets

- Het gaat zowel om het fysiek kunnen fietsen als het cognitief kunnen fietsen (uithoudingsvermogen, verkeersinzicht).
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' en 'een (ernstig of volledig) probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het kind kan zelfstandig fietsen (niet aangepaste fiets) met een leeftijdsadequaat inzicht in het verkeer. Er is nog enige begeleiding nodig (zoals verbale instructies) van een volwassene (maar niet fysiek).
 - Probleem: Het kind heeft een aangepaste fiets nodig (zoals een driewieler), zonder externe fysieke ondersteuning daarbij. Of het kind kan zich enkel met de fiets verplaatsen over een aangepast traject.
 - Ernstig probleem: Het kind heeft een aangepaste fiets nodig (zoals een tandem) met fysieke ondersteuning van een persoon. Of het kind kan zich enkel met de fiets bewegen in een afgesloten plaats.
 - Volledig probleem: Het kind heeft geen enkele eigen bijdrage bij het fietsen.
- III.6 fijne manipulatie en handigheid
 - Het gaat hier om de ontwikkeling van de kleine spieren in de handen en vingers, waardoor ze nauwkeurige en gecontroleerde bewegingen kunnen maken. Het gaat ook om het vermogen om de handen en individuele vingers te bewegen en te gebruiken voor taken. Bijvoorbeeld: het oppakken van kleine voorwerpen, het draaien van pagina's in een boek, het openen/sluiten van ritsen/knopen, schrijfmotoriek. Het gaat ook om het vermogen om voorwerpen vast te houden en te manipuleren met de juiste hoeveelheid kracht, bijvoorbeeld: bestek hanteren.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem', en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de fijne motoriek.
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de ontwikkeling van de fijne motoriek. Er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie van de fijne motoriek (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding). Een kind kan bijvoorbeeld moeite hebben met het gebruiken van een balpen i.f.v. de schrijfmotoriek, het strikken van veters,
 - Ernstig probleem: Er is duidelijke vertraging in de ontwikkeling van de fijne motoriek. Er is intensieve ondersteuning nodig in de ontwikkeling van de fijne motoriek en ondanks veel ondersteuning

is de evolutie beperkt of zeer moeizaam. Bijvoorbeeld: het kind kan voorwerpen niet goed vasthouden, heeft veel moeite met het oppakken van kleine voorwerpen, of met het richten van de hand naar een object.

- Volledig probleem: Er is geen functioneel gebruik van de handen voor doelgerichte taken.
- III.7 turnen en sportactiviteiten
 - Het gaat hier om een breed scala aan bewegingen en interacties, gericht op lessen lichamelijke opvoeding en sportactiviteiten.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen tot ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de mogelijkheden om aan bewegings- en sportactiviteiten te doen.
 - Probleem: Er zijn moeilijkheden waardoor het kind verhinderd is in sommige bewegings- en sportactiviteiten. De ontwikkeling van bewegings- en sportactiviteiten verloopt niet leeftijdsadequaet. Bijvoorbeeld: er is enige ondersteuning nodig (zoals aangepaste instructies) of een aangepast aanbod (zoals G-sport).
 - Ernstig probleem: Er zijn ernstige moeilijkheden waardoor het kind sterk verhinderd is in bewegings- en sportactiviteiten. Bijvoorbeeld, ondanks aangepast aanbod (zoals G-sport, aangepaste dagopvang) blijft het moeilijk lopen en is er intensieve ondersteuning nodig.
 - Volledig probleem: Het is onmogelijk om aan enige vorm van bewegings- én sportactiviteiten te doen.

IV. Zelfverzorging

- IV.1 zich wassen en kleden
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het kind kan op een leeftijdsadequate manier bijdragen tot het zich wassen en kleden. Bijvoorbeeld (met controle door volwassene): zelfstandig douchen of in bad gaan, zichzelf kleden en gepaste kleding uitkiezen, eenvoudige haarverzorging, Het kind leert het belang van persoonlijke hygiëne.
 - Probleem: Er is vertraging in het zelf kunnen bijdragen aan het wassen en kleden en/of laat zich slechts moeilijk ondersteunen.

Bijvoorbeeld: heeft veel moeite met het aan- en uitkleden, zelfs met hulp. Weigert vaak om zich te laten wassen of tanden te poetsen.

- Ernstig probleem: Het kind kan zelf weinig bijdrage tonen in het wassen en kleden, maar laat zich wel nog ondersteunen. Of het kind vertoont extreem verzet tegen wassen, tandenpoetsen, aankleden. Het kan mogelijk zijn dat er meerdere personen ondersteuning moeten bieden.
 - Volledig probleem: Het kind toont geen enkele bijdrage in het wassen en kleden.
- IV.2 Voedsel nuttigen
 - Waar het om gaat is het opnemen van voedsel en het ontwikkelen van (zelfstandig) eten (bijvoorbeeld: zelfstandig eten met bestek, zoals een mes en vork, zonder al te veel te knoeien, leren van tafelmanieren, zoals wachten tot iedereen klaar is met eten en niet praten met volle mond). Afhankelijk van de leeftijd/problematiek kan het gaan om selectief eten, voedselweigering (uit angst,...), slikstoornissen, kauwproblemen, problemen met gewichtscontrole,
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'probleem', 'ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van het nuttigen van voedsel.
 - Probleem: Er is een mogelijk probleem op vlak van het nuttigen van voedsel. Enige ondersteuning of aanpassing van de voeding of omgeving is aangewezen. Bijvoorbeeld: heeft moeite met het hanteren van mes en vork, knoeit veel, heeft hulp nodig bij het snijden van eten, weigert vaak om nieuw voedsel te proberen.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijk probleem bij het nuttigen van voedsel (die ook de groei en ontwikkeling van het kind beïnvloedt), er is intensieve ondersteuning of een doorgedreven aangepaste voeding of omgeving noodzakelijk. Bijvoorbeeld: eten in combinatie met sondevoeding; eten van gemixt voedsel in zeer kleine hoeveelheden omwille van ernstig verslikingsgevaar; niet zelfstandig kunnen eten én volledige hulp nodig hebben; vertoont extreme angst of weerstand tegen bepaalde texturen of smaken; of heeft een ernstige gedragsproblematiek die het eten ernstig bemoeilijkt.
 - Volledig probleem: Bijvoorbeeld: volledige sondevoeding of totale parentale voeding (= infuus in de bloedbaan), zonder perspectief op evolutie naar (deels) zelfstandig voedsel te kunnen nuttigen.

- IV.3 Toiletgang
 - Waar het om gaat is de ontwikkeling van de zindelijkheid, inclusief reinigen. Het gaat niet de vaardigheid van kleding hanteren of de transfer naar het toilet, Opgelet, ondersteuning (fysiek of inhoudelijk) bij het omgaan met de menstruatie hoeft binnen deze leeftijds categorie niet te wijzen op een probleem (zie 12 jaar en ouder).
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'probleem', 'ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de zindelijkheid.
 - Probleem: Bijvoorbeeld: heeft verminderd bewustzijn van de lichaamssignalen, heeft uitzonderlijk ongelukjes overdag, maar er is wel sprake van nachtelijke incontinentie, heeft nog hulp nodig bij het reinigen na het toilet, of is selectief in waar hij/zij naar het toilet wil gaan,
 - Ernstig probleem: Bijvoorbeeld: heeft verminderde controle over blaas en darmen, of het kind is deels incontinent (dag en nacht) en draagt luiers of heeft dagelijks lavement nodig, De problemen met de toiletgang beïnvloeden het sociale leven of het zelfvertrouwen. Zindelijkheidstraining wordt nog geprobeerd.
 - Volledig probleem: Heeft geen enkele controle over blaas en darmen, het kind heeft bijvoorbeeld stoma verzorging, sondering, Zindelijkheidstraining is niet aan de orde, het kind kan geen gebruik maken van het toilet.

Versie 4: Zelfredzaamheid bij kinderen en jongeren van 12 jaar en ouder

I. Leren, opleiding en sociale integratie

- I.1 Leren: het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden
 - Voorbeelden van vaardigheden: lezen, schrijven, rekenen, problemen oplossen, beroepsvoorbereidende vaardigheden. Enkelvoudige en meervoudige taken kunnen uitvoeren (opdrachten met enkele instructies of meerdere instructies).
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (ernstig of volledig) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Het verwerven van kennis en ontwikkelen van vaardigheden verloopt leeftijdsadequa, er is geen

Met opmerkingen [f12]: Vraag van collega: Iemand volgt therapie binnen het buitengewoon onderwijs, maar verder geen specifieke therapieën of ondersteuning buiten de school. Valt dit dan onder 'probleem' of wordt dit gezien als een regulier aanbod binnen het buitengewoon onderwijs en mag dit niet meegerekend worden?

bovengebruikelijke ondersteuning nodig voor het verwerven van kennis en ontwikkelen van vaardigheden (zoals hulpmiddelen of therapie)

- **Probleem:** Er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding).
 - **Ernstig probleem:** Er is intensieve ondersteuning nodig op meerdere domeinen in de ontwikkeling, vaak vanuit meerdere disciplines om het ontwikkelen van vaardigheden te stimuleren of het afnemen van vaardigheden te vermijden (bijvoorbeeld: nood aan schoolvervangende dagopvang)
 - **Volledig probleem:** De jongere toont geen ontwikkeling van vaardigheden (van geen enkele vaardigheid), de ontwikkeling stagneert volledig of gaat achteruit.
- **I.2 Opleiding:** het volgen van onderwijs, evolutie, integratie op school, volgen van lessen
 - Waar het om gaat is dat de jongere ook in een schoolse context vaardigheden kan ontwikkelen. Het gaat hier (enkel) om deelname aan onderwijs en niet om sociale integratie op school (zie volgende item I.3).
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (ernstig of volledig) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - **Geen probleem:** De jongere ontwikkelt zijn/haar vaardigheden in een schoolcontext die aangepast is aan zijn/haar noden, evolueert daar zoals verwacht, volgt de dagindeling / de dagelijkse routine.
 - **Probleem:** De jongere kan onderwijs volgen, maar het verloopt moeilijk (er is extra ondersteuning nodig om de evolutie te bewaken, de dagindeling moet aangepast worden). Nood aan aangepast onderwijs (buitengewoon, inclusief traject, ziekenhuisschool of niet-vrijwillig thuisonderwijs) geeft indicaties van minstens 'een probleem'.
 - **Ernstig probleem:** De onderwijsbehoeften van de jongere overschrijden de draagkracht van de school en/of de mogelijkheden van de jongere. Voltijds naar school gaan is niet haalbaar.
 - **Volledig probleem:** Het is niet meer mogelijk om de jongere zijn vaardigheden te laten ontwikkelen in een schoolse context wegens kind-afhankelijke problemen zoals medische problemen, gedragsproblemen,
 - **I.3 Sociale integratie:** interpersoonlijke relaties, sociale integratie, vrije tijdsbesteding

- Gedrag waar het om gaat is : aansluiting vinden bij anderen, participatie aan groepsactiviteiten, empathisch zijn, communicatie (conflicten oplossen, luisteren naar anderen, mening uiten), deelnemen aan zinvolle vrijetijdsbesteding (het sociale aspect).
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' versus 'een (ernstig of volledig) probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Leeftijdsadequate sociale ontwikkeling. Geen problemen met deelname aan sociale interactie. Volwaardige interpersoonlijke relaties, een goede sociale integratie en zinvolle tijdsbesteding.
 - Probleem: Er is een mogelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: de jongere toont weinig interactie met anderen en/of slaagt er niet in om op een leeftijdsadequate manier in interactie te gaan met anderen (bijvoorbeeld niet willen of kunnen samenspelen). De jongere kan mits beperkte aanpassingen bijvoorbeeld nog deelnemen aan reguliere buitenschoolse opvang, hobby's of deelnemen aan sociale activiteiten met het gezin.
 - Ernstig probleem: Er is een duidelijke vertraging in de sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld: geen interesse in sociale interactie; beperkt reageren of net extreem reageren op sociale prikkels; de jongere toont ernstig en hoogfrequent agressief gedrag naar anderen; de jongere toont onvermogen om getroost te worden in een sociale interactie. De jongere kan slechts met intensieve aanpassingen deelnemen aan (aangepast) buitenschoolse opvang, hobby's of sociale activiteiten met het gezin.
 - Volledig probleem: Er is geen sociale integratie mogelijk (bijvoorbeeld geen enkele reactie op anderen, geen binding met anderen). De sociale relaties zijn permanent ernstig gestoord omwille van zware gedragsstoornissen, mentale -, zintuiglijke -, neuromotorische - of lichamelijke aandoeningen.

II. Communicatie

- Waar het om gaat is zowel het geven als het ontvangen van (verbale en non-verbale) communicatie (inclusief het begrip ervan). Het gaat dus om ruimer dan enkel een spraakachterstand, het gaat bijvoorbeeld ook om de intentie van communicatie.
- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem' en 'een volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: De jongere kan gemakkelijk over allerlei

onderwerpen praten, zowel met leeftijdsgenoten als met volwassenen. De jongere spreekt duidelijk en wordt goed begrepen door anderen. De jongere kan aandachtig luisteren naar anderen, vragen stellen om dingen beter te begrijpen en zich inleven in een andere. De jongere schrijft goed, zowel formele als informele teksten en kan effectief communiceren via e-mail, sociale media en andere digitale platforms.

- **Probleem:** Er is een mogelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling (ev. wegens de noodzaak om gebarentaal te gebruiken).
Bijvoorbeeld: De jongere heeft moeite met het vinden van de juiste woorden om zijn gedachten en gevoelens onder woorden te brengen. De jongere vindt het soms moeilijk om deel te nemen aan gesprekken, vooral in groepen (met vermindering van sociale situaties tot gevolg). De jongere heeft moeite met het begrijpen van lichaamstaal en gezichtsuitdrukkingen. De jongere heeft moeite met begrijpen van metaforen, sarcasme en andere vormen van figuurlijke taal. De jongere blijft moeite hebben met lezen en schrijven ondanks extra ondersteuning.
- **Ernstig probleem:** Er is een duidelijke vertraging in de communicatieve ontwikkeling. Bijvoorbeeld: De jongere spreekt onduidelijk waardoor anderen moeite hebben om hem te begrijpen. De jongere heeft een zeer beperkte woordenschat en kan zich daardoor zeer moeilijk uitdrukken. De jongere kan geen korte zinnen lezen of schrijven ondanks extra ondersteuning. De jongere zet taal niet-communicatief in, er is zeer beperkte wederzijdse communicatie, maar behoeften/noden kunnen wel nog gecommuniceerd worden (bijvoorbeeld via gebaren, aanwijzen van iets wat ze nodig hebben, wenen).
- **Volledig probleem:** Er is geen enkele communicatie mogelijk.
Bijvoorbeeld: geen enkele reactie op anderen of aangeven van behoeften/noden.

III. Mobiliteit en verplaatsing

- III.1 gaan zonder hulp
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', 'een ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem.
 - Probleem: Meer dan 10meter stappen is moeilijk.
 - Ernstig probleem: Zeer moeilijk (enkele meters).
 - Volledig probleem: Onmogelijk om te stappen zonder hulp.
- III.2 trappen, roltrappen, obstakels
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem' en een 'volledig probleem'.

- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Trappen en obstakels vormen geen probleem of slechts geringe moeite.
 - Probleem: Trappen en obstakels verlopen moeilijk (traag of met veel inspanning, met verbale instructies).
 - Ernstig probleem: Trappen en obstakels verlopen zeer moeilijk (traag en met veel inspanning, met fysieke ondersteuning).
 - Volledig probleem: Onmogelijkheid tot het nemen van trappen en obstakels.
- Opgelet: veiligheidsaspecten moeten ook in rekening worden gebracht, is bijvoorbeeld het nemen van de trap veilig?
- III.3 hulpmiddelen en/ of steun
 - Opgelet: het gaat hier om hulpmiddelen i.k.v. verplaatsing en/of een persoon die de mobiliteit begeleidt.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een probleem', een 'ernstig probleem', en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Geen gebruik van hulpmiddelen of steun; of hulpmiddelen die zelfstandig gebruikt kunnen worden.
 - Probleem: Hulpmiddelen en/of steun noodzakelijk (bijvoorbeeld: orthese, kruk of stok, rolstoel buiten, fysiek recht helpen, steunname). Indien gebruik van hulpmiddelen dan kan dit zelfstandig gebruikt worden mits minimale ondersteuning (aandoen, aangeven, in rolstoel gezet worden, ...).
 - Ernstig probleem: Hulpmiddel(en) noodzakelijk en kan niet zelfstandig gebruikt worden. Er is nog een eigen bijdrage i.f.v. gebruik van het hulpmiddel.
 - Volledig probleem: Rolstoel voor alle verplaatsingen met volledige hulp van derden (overname).
- III.4 openbaar vervoer
 - Het gaat hier om het zelfstandig gebruik van het openbaar vervoer. Het gaat niet om vervoer dat georganiseerd wordt vanuit de school.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem', en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequaat gebruik van het openbaar vervoer mogelijk. De jongere begrijpt routes, kan een vervoersbewijs kopen en/of gebruiken en weet hoe hij/zij zich moet gedragen in het openbaar vervoer.
 - Probleem: Het gebruik van het openbaar vervoer verloopt moeilijker. De jongere heeft moeite met het navigeren van routes

of overstappen. De jongere heeft begeleiding nodig bij het plannen van de reis of omgaan met onverwachte situaties (zoals vertraging). Er is fysieke hulp nodig om op het voertuig te geraken.

- Ernstig probleem: Het gebruik van het openbaar vervoer verloopt zeer moeilijk en lukt niet zelfstandig. Er is altijd (intensieve) ondersteuning nodig (externe fysieke hulp). Openbaar vervoer is enkel mogelijk indien er aanpassingen aan het openbaar vervoer en tijdens het traject zijn.
 - Volledig probleem: Het openbaar vervoer kan niet gebruikt worden (zelfs niet met bovengebruikelijke fysieke ondersteuning of aanpassingen van het openbaar vervoer).
- III.5 fiets
 - Het gaat zowel om het fysiek kunnen fietsen als het cognitief kunnen fietsen (uithoudingsvermogen, verkeersinzicht).
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem' en 'een (ernstig of volledig) probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: De jongere kan zelfstandig fietsen (niet aangepaste fiets) met een leeftijdsadequate inzicht in het verkeer.
 - Probleem: De jongere heeft een aangepaste fiets nodig (zoals een driewieler), zonder externe fysieke ondersteuning daarbij. Of de jongere kan zich enkel met de fiets verplaatsen over een aangepast traject (eventueel met beperkte inhoudelijke aansturing bijvoorbeeld in functie van veiligheidsregels).
 - Ernstig probleem: De jongere heeft een aangepaste fiets nodig (zoals een tandem) met fysieke ondersteuning van een persoon. Of de jongere kan zich enkel met de fiets bewegen in een afgesloten plaats.
 - Volledig probleem: De jongere heeft geen enkele eigen bijdrage bij het fietsen.
 - III.6 fijne manipulatie en handigheid
 - Het gaat hier om de ontwikkeling van de kleine spieren in de handen en vingers, waardoor ze nauwkeurige en gecontroleerde bewegingen kunnen maken. Het gaat ook om het vermogen om de handen en individuele vingers te bewegen en te gebruiken voor taken, zoals nauwkeurig schrijven, tekenen, knippen, plakken. Het gaat ook om het vermogen om voorwerpen vast te houden en te manipuleren met de juiste hoeveelheid kracht, bijvoorbeeld: bestek hanteren.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem', en 'een volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:

- Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de fijne motoriek.
 - Probleem: Er is mogelijke vertraging in de ontwikkeling van de fijne motoriek. Er is specifieke ondersteuning nodig i.f.v. ontwikkelingsstimulatie van de fijne motoriek (bijvoorbeeld ambulante therapie, thuisbegeleiding). De jongere kan bijvoorbeeld moeite hebben met het gebruiken van een balpen i.f.v. de schrijfmotoriek, het hanteren van mes en vork ,... .
 - Ernstig probleem: Er is duidelijke vertraging in de ontwikkeling van de fijne motoriek. Er is intensieve ondersteuning nodig in de ontwikkeling van de fijne motoriek en ondanks veel ondersteuning is de evolutie beperkt of zeer moeizaam. Bijvoorbeeld: de jongere kan voorwerpen niet goed vasthouden, heeft veel moeite met het oppakken van kleine voorwerpen, of met het richten van de hand naar een object.
 - Volledig probleem: Er is geen functioneel gebruik van de handen voor doelgerichte taken.
- III.7 turnen en sportactiviteiten
 - Het gaat hier om een breed scala aan bewegingen en interacties, gericht op lessen lichamelijke opvoeding en sportactiviteiten.
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen tot ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van de mogelijkheden om aan bewegings- en sportactiviteiten te doen.
 - Probleem: Er zijn moeilijkheden waardoor de jongere verhinderd is in sommige bewegings- en sportactiviteiten. De ontwikkeling van bewegings- en sportactiviteiten verloopt niet leeftijdsadequaet. Bijvoorbeeld: er is enige ondersteuning nodig (zoals aangepaste instructies) of een aangepast aanbod (zoals G-sport).
 - Ernstig probleem: Er zijn ernstige moeilijkheden waardoor de jongere sterk verhinderd is in bewegings- en sportactiviteiten. Bijvoorbeeld, ondanks aangepast aanbod (zoals G-sport, aangepaste dagopvang) blijft het moeilijk lopen en is er intensieve ondersteuning nodig.
 - Volledig probleem: Het is onmogelijk om aan enige vorm van bewegings- én sportactiviteiten te doen.

IV. Zelfverzorging

- IV.1 zich wassen en kleden

- Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'een (ernstig) probleem', en een 'volledig probleem'.
- Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: De jongere kan op een leeftijdsadequate manier bijdragen tot het zich wassen en kleden. De jongere kan zichzelf volledig zelfstandig wassen en afdrogen. De jongere kan zelfstandig passende kleding kiezen voor verschillende gelegenheden en seizoenen. De jongere kan zich snel en efficiënt aankleden, inclusief het dichtknopen van knopen en het dichtritsen van ritsen. De jongere poetst zelfstandig zijn tanden, kamt zijn haar en verzorgt zijn nagels.
 - Probleem: Er is vertraging in het zelf kunnen bijdragen aan het wassen en kleden, er moet beperkt inhoudelijk of fysiek geholpen worden. De jongere vergeet soms te douchen, handen regelmatig te wassen of zijn tanden te poetsen. De jongere heeft moeite met het aantrekken van bepaalde kledingstukken.
 - Ernstig probleem: De jongere kan zelf weinig bijdrage tonen in het wassen en kleden, maar laat zich wel nog (fysiek en inhoudelijk) ondersteunen. Of de jongere vertoont extreem verzet tegen wassen, tandenpoetsen, aankleden. Het kan mogelijk zijn dat er meerdere personen ondersteuning moeten bieden.
 - Volledig probleem: De jongere toont geen enkele bijdrage in het wassen en kleden.
- IV.2 Voedsel nuttigen
 - Waar het om gaat is het opnemen van voedsel en het (zelfstandig) eten (bijvoorbeeld: zelfstandig eten met bestek, zoals een mes en vork, zonder al te veel te knoeien, tafelmanieren, zoals wachten tot iedereen klaar is met eten en niet praten met volle mond). Afhankelijk van de leeftijd/problematiek kan het gaan om selectief eten, voedselweigering (uit angst, ...), slikstoornissen, kauwproblemen, problemen met gewichtsccontrole,
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'probleem', 'ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate ontwikkeling van het nuttigen van voedsel.
 - Probleem: Er is een mogelijk probleem op vlak van het nuttigen van voedsel. Enige ondersteuning of aanpassing van de voeding of omgeving is aangewezen. Bijvoorbeeld: heeft moeite met het hanteren van mes en vork, knoeit veel, heeft hulp nodig bij het snijden van eten, weigert vaak om nieuw voedsel te proberen.

- Ernstig probleem: Er is een duidelijk probleem bij het nuttigen van voedsel (die ook de groei en ontwikkeling van het kind beïnvloedt), er is intensieve ondersteuning of een doorgedreven aangepaste voeding of omgeving noodzakelijk. Bijvoorbeeld: eten in combinatie met sondevoeding; eten van gemixt voedsel in zeer kleine hoeveelheden omwille van ernstig verslikingsgevaar; niet zelfstandig kunnen eten én volledige hulp nodig hebben; vertoont extreme angst of weerstand tegen bepaalde texturen of smaken.
 - Volledig probleem: bijvoorbeeld volledige sondevoeding of totale parentale voeding (= infuus in de bloedbaan), zonder perspectief op evolutie naar (deels) zelfstandig voedsel te kunnen nuttigen.
- IV.3 Toiletgang
 - Waar het om gaat is de zindelijkheid, inclusief reinigen. Het gaat niet om de vaardigheid van kleding hanteren, de transfer naar toilet,
 - Scoringsmogelijkheden: vaststellen tussen 'geen probleem', 'probleem', 'ernstig probleem' en een 'volledig probleem'.
 - Scoringsrichtlijnen:
 - Geen probleem: Er is een leeftijdsadequate zindelijkheid.
 - Probleem: Bijvoorbeeld: heeft verminderd bewustzijn van de lichaamssignalen, heeft uitzonderlijk ongelukjes (overdag of 's nachts), heeft nog controle nodig bij het reinigen na het toilet, of is selectief in waar hij/zij naar het toilet wil gaan, Heeft inhoudelijke hulp nodig bij het omgaan met de menstruatie.
 - Ernstig probleem: Bijvoorbeeld: heeft verminderde controle over blaas en darmen, of de jongere is deels incontinent (dag en nacht) en draagt luiers of heeft dagelijks lavement nodig, De problemen met de toiletgang beïnvloeden het sociale leven of het zelfvertrouwen. Zindelijkheidstraining wordt nog geprobeerd. Heeft inhoudelijke en fysieke hulp nodig bij het omgaan met de menstruatie.
 - Volledig probleem: Heeft geen enkele controle over blaas en darmen, de jongere heeft bijvoorbeeld stoma verzorging, sondering, Verdere zindelijkheidstraining is niet aan de orde, de jongere kan geen gebruik maken van het toilet. Het omgaan met de menstruatie wordt overgenomen.
-
-

Heeft de persoon nood aan toezicht?

- **Waar het om gaat is:** Of het kind/jongere nood heeft aan bovengebruikelijke permanentie wegens de handicap. Scores verschillen of deze permanentie op afstand kan gebeuren (met wel of niet onmiddellijke reactie van een persoon) of dat er continue actief toezicht moet plaatsvinden. Hierbij is een belangrijk onderscheid of het kind/jongere zelf een signaal kan geven om hulp te vragen.
 - De inschatting moet gemaakt worden van wat doorgaans/het vaakst/gemiddeld nodig is. Er moet rekening gehouden worden met alle contexten waarin toezicht nodig kan zijn.
- Scoringsmogelijkheden: '0 geen permanentie', '1 op afstand en uitstelbaar', '2 op afstand en onmiddellijk', '3 continu actief' of anders.
- Scoringsrichtlijnen:
 - **0 - Neen:** De persoon heeft geen nood aan bovengebruikelijk toezicht wegens de handicap. Er is wel gebruikelijk (leeftijdsadequaate) toezicht nodig.
 - **1 - Permanentie op afstand, met uitstelbare alarmopvolging:** Het kind/de jongere heeft bovengebruikelijk toezicht nodig wegens de handicap, maar dit toezicht kan op afstand gebeuren waarbij alarmopvolging (hulp door een persoon) niet onmiddellijk vereist is. Bijvoorbeeld: er moet iemand onmiddellijk telefonisch beschikbaar zijn om instructies te geven of de situatie in te schatten, maar die persoon moet niet onmiddellijk ter plaatse gaan (de persoon kan later op de dag fysiek langsgaan).
 - **2 – Op afstand en onmiddellijk:**
 - **2a Permanentie op afstand, met onmiddellijke alarmopvolging:** Het kind/de jongere heeft bovengebruikelijk toezicht nodig wegens de handicap, maar dit toezicht kan op afstand gebeuren waarbij alarmopvolging (hulp door een persoon) onmiddellijk moet plaatsvinden. Bijvoorbeeld: er moet iemand direct beschikbaar zijn om in te grijpen bij noodsituaties.
 - **2b Actieve permanentie gedurende bepaalde dagdelen of met mogelijkheden tot onderbreking:** Het kind/de jongere heeft (bovengebruikelijke) actief toezicht nodig gedurende specifieke tijden van de dag wegens de handicap, maar er zijn momenten waarop het toezicht kan worden onderbroken. Bijvoorbeeld, het kind/de jongere heeft intensieve begeleiding nodig tijdens bepaalde activiteiten of dagdelen, maar kan korte periodes zonder actief toezicht doorbrengen (vb. in een andere ruimte).
 - Bijvoorbeeld het kind/de jongere kan alleen op zijn/haar kamer slapen, maar heeft overdag wel nood aan actief toezicht.

- **3 - Continue actieve permanentie (kan niet alleen gelaten worden):**
Het kind/de jongere heeft constante (bovengebruikelijke) actief toezicht nodig wegens de handicap en kan niet alleen gelaten worden. Dit is nodig wegens het risico op ernstig (levensbedreigende) medische en gedragsmatige moeilijkheden. Het kind/jongere is zelf niet in de mogelijkheid om hulp in te roepen.
 - **Anders (licht toe):** Er is een andere vorm van toezicht nodig die niet in de bovenstaande categorieën valt. Bijvoorbeeld, het kind/de jongere heeft specifieke behoeften die een unieke vorm van toezicht vereisen. Licht de situatie toe voor verdere beoordeling.
-

Algemene richtlijnen:

- Het PAB brengt de nood aan ondersteuning door personen in kaart ongeacht door wie de ondersteuning geboden wordt. Dat betekent dat er bij elke activiteit moet nagedacht worden of de leeftijds-adequate zelfredzaamheid wel zou kunnen bekomen worden aan de hand van een hulpmiddel. Als een hulpmiddel een oplossing kan zijn, dan moet er geen verminderde zelfredzaamheid worden gescoord. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de hulpmiddelen waarover de persoon al beschikt, maar naar alle hulpmiddelen die de persoon zou kunnen krijgen (zie bijvoorbeeld referentielijst VAPH). Opgelet, als er nog restnoden zijn (bijvoorbeeld, zelfs met een hoorapparaat heeft het kind nog steeds communicatie-moeilijkheden - gehoorprobleem) dan moet wel de verminderde zelfredzaamheid worden gescoord. Bovendien, moeten ook de aspecten van het gebruik en onderhoud van het hulpmiddel in rekening worden gebracht, bijvoorbeeld als het hoorapparaat door een volwassene moet worden aangedaan of hulp bij het frequent opladen van het hoorapparaat, etc. . Al deze aspecten moeten in rekening worden gebracht bij het inschatten van de zelfredzaamheid.
 - Zie ook specifiek in het onderdeel 'Mobiliteit en verplaatsing' het item 'III.3 Gebruik van hulpmiddelen of steun (bij verplaatsing minder dan 10meter)'.
- Het PAB-instrument bekijkt voor een hele reeks items in hoeverre een kind/jongere (leeftijds-adequaate) zelfredzaam is. Wanneer een kind/jongere de activiteit nog nooit heeft gedaan (bijvoorbeeld openbaar vervoer), moet uitgegaan worden van het vaardigheidsniveau van het kind/jongere: in hoeverre is de minderjarige zelfredzaam bij het uitvoeren van de deelaspecten van de

activiteit op dit moment? Het aspect openbaar vervoer nemen gaat immers over planning, aankoop, navigatie, probleemoplossing, ... (zie scoringsrichtlijn bij het betreffende item). Deze aspecten kunnen dan apart nagegaan worden om een inschatting te maken van de zelfredzaamheid. Het is dus niet omdat een kind/jongere de activiteit nog nooit gedaan heeft, dat de zelfredzaamheid erbij onmiddellijk een 'volledig probleem' is.